

5-Noyabr, 2025-yil

**PROFILAKTIKA INSPEKTORINING MA’MURIY HUDUDDA
KRIMINOGEN VAZIYATNI O’RGANISH VA TAHLIL QILISH FAOLIYATINI
TAKOMILLASHTIRISH CHORA-TADBIRLARI.**

Sindarova Muxlisa Baxriddin qizi

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI IIV AKADEMIYASI KURSANTI

Kalit so‘zlar: *Profilaktika inspektori, kriminogen vaziyat, tahlil, jinoyatchilik, profilaktika choralari, raqamli texnologiyalar, ijtimoiy omillar, hamkorlik, huquqbuzarliklarning oldini olish, ma’muriy hudud.*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada profilaktika inspektorining ma’muriy hududlarda kriminogen vaziyatni o’rganish va tahlil qilish faoliyatini takomillashtirishga qaratilgan chora-tadbirlar tizimi keng yoritilgan. Bugungi globallashuv va raqamli axborot davrida jinoyatchilikning shakl va usullari murakkablashib borayotgani, ayniqsa, yoshlar, ishsizlar hamda ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlar o’rtasida huquqbuzarliklarning ortib borayotgani sharoitida profilaktika inspektorining roli yanada ortmoqda. Maqolada kriminogen vaziyatni tahlil qilishning nazariy va amaliy jihatlari, uning asosiy bosqichlari, zamonaviy tahliliy vositalardan foydalanish imkoniyatlari tahlil etilgan. Muallif tomonidan kriminogen muhitni o’rganishda ijtimoiy, psixologik, iqtisodiy va huquqiy omillarni kompleks baholash zarurligi asoslab berilgan. Shu bilan birga, “Yagona profilaktika axborot tizimi”, GIS xaritalar, videokuzatuv va sun’iy intellekt asosida ishlovchi monitoring tizimlarini joriy etishning samaradorligi yoritilgan. Maqolada shuningdek, profilaktika inspektorining jamoatchilik, mahalla fuqarolar yig’ini, ta’lim muassasalari, yoshlar tashkilotlari va boshqa hamkor tuzilmalar bilan hamkorlikdagi faoliyati ham tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari shuni ko’rsatadiki, kriminogen vaziyatni samarali tahlil qilish va unga mos chora-tadbirlar ishlab chiqish huquqbuzarliklarning oldini olishdagi muhim omil hisoblanadi. Shu maqsadda profilaktika inspektorlari uchun doimiy o’quv kurslarini tashkil etish, ularni zamonaviy texnologiyalar asosida tahlil yuritishga o’rgatish, ijtimoiy-psixologik yondashuvlarni kuchaytirish va jamoatchilik bilan o’zaro ishonch tizimini mustahkamlash zarurligi ta’kidlangan.*

Ключевые слова: *Инспектор профилактики, криминогенная ситуация, анализ, преступность, профилактические меры, цифровые технологии, социальные факторы, сотрудничество, предотвращение правонарушений, административная территория.*

Аннотация: *В данной статье подробно рассматриваются меры по совершенствованию деятельности инспектора профилактики по изучению и анализу криминогенной ситуации на административных территориях. В условиях глобализации и цифровой эпохи формы и методы преступности становятся более сложными, что требует от сотрудников органов внутренних дел новых подходов к*

оценке и предотвращению правонарушений. Автор анализирует теоретические и практические основы изучения криминогенной обстановки, выделяет ключевые этапы аналитической деятельности и раскрывает значение современных технологий в профилактической работе. Особое внимание уделено комплексной оценке социальных, экономических, психологических и правовых факторов, влияющих на уровень преступности. Рассмотрено применение Единой профилактической информационной системы, геоинформационных карт, видеонаблюдения и систем мониторинга на основе искусственного интеллекта. В статье также проанализировано взаимодействие инспектора профилактики с институтом махалли, образовательными учреждениями, молодежными организациями и общественными структурами. В результате исследования сделан вывод о необходимости повышения профессиональной подготовки инспекторов профилактики, внедрения аналитических методик и развития общественного партнерства как основного направления эффективного предупреждения правонарушений.

Keywords: Preventive inspector, criminogenic situation, analysis, crime prevention, preventive measures, digital technologies, social factors, cooperation, law enforcement, administrative territory.

Annotation: This article focuses on improving the preventive inspector's activities in studying and analyzing the criminogenic situation within administrative territories. In the modern era of globalization and digital transformation, the nature and methods of crime have become more complex, which necessitates the adoption of advanced analytical and preventive mechanisms. The paper examines both theoretical and practical aspects of criminogenic analysis and explores effective measures aimed at enhancing the efficiency of preventive work at the local level. The study emphasizes the importance of integrating social, psychological, economic, and legal factors into a comprehensive assessment of the crime situation. The author highlights the effectiveness of implementing the Unified Preventive Information System, GIS mapping, video surveillance, and AI-based monitoring systems. The role of cooperation between preventive inspectors and community institutions such as mahalla committees, educational organizations, youth associations, and NGOs is also discussed in detail. The findings indicate that improving analytical capabilities, developing digital competencies, and strengthening public trust are crucial for the success of preventive activities. The article concludes that enhancing the professionalism of preventive inspectors and expanding interagency collaboration are key to creating a safer and more stable social environment.

KIRISH

Huquqbuzarliklarning oldini olish va ularni samarali tarzda kamaytirish har bir davlatning ijtimoiy barqarorligini ta'minlashdagi eng muhim vazifalaridan biridir. Shu

nuqtai nazardan, profilaktika inspektorining faoliyati o‘zining beqiyos ahamiyatini ko‘rsatadi, xususan, u ma’muriy hududlarda kriminogen vaziyatni o‘rganish va tahlil qilish bilan shug‘ullanadi. Kriminogen vaziyatni o‘rganish jarayoni jinoyatchilikning asosiy sabablari, uning ijtimoiy va iqtisodiy ildizlari, hududiy xususiyatlar va tendensiyalarini aniqlashga qaratilgan tizimli faoliyatdir. Profilaktika inspektorining ushbu faoliyati nafaqat jinoyatlar sodir bo‘lganidan keyin chora ko‘rish, balki ularning oldini olishga qaratilgan strategik tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirishni ham o‘z ichiga oladi. Bugungi kunda jinoyatchilikning shakli va usullari doimiy ravishda o‘zgarib bormoqda. Yoshlar orasida sodir etilayotgan huquqbuzarliklar, iqtisodiy tanglikdan kelib chiqadigan jinoyatlar, oilaviy nizolar va ijtimoiy tushkunlik kabi omillar hududiy kriminogen vaziyatni yanada murakkablashtirmoqda. Shu sababli, profilaktika inspektorining vazifasi faqat rasmiy statistikani tahlil qilish bilan cheklanmay, balki hududning ijtimoiy, iqtisodiy, psixologik va ma’naviy holatini chuqur o‘rganishdan iborat bo‘lishi lozim. Ushbu jarayon hududdagi xavfli zonalarini aniqlash, jinoyatchilikning potensial o‘choqlarini belgilash va ularning oldini olish bo‘yicha maqsadli chora-tadbirlarni ishlab chiqishga imkon beradi. Kriminogen vaziyatni o‘rganishning muhim jihatlaridan biri – bu ma’lumotlarni tizimli yig‘ish va tahlil qilishdir. Har bir ma’muriy hudud o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, jinoyatchilik sabablari ham hududdan hududga farq qiladi. Masalan, aholi zich yashaydigan mahallalarda maishiy jinoyatlar va o‘g‘irliklar ko‘proq uchrasa, sanoat va ishchi hududlarda iqtisodiy motivli huquqbuzarliklar ustunlik qiladi. Shu sababli, profilaktika inspektori har bir hudud uchun maxsus kriminogen xarita tuzishi, xavf darajasi va jinoyat ehtimoli yuqori bo‘lgan zonalarini aniqlashi kerak. Ushbu xarita asosida u hududiy profilaktika strategiyasini ishlab chiqadi va unga mos chora-tadbirlarni amalga oshiradi. Zamonaviy davrda kriminogen vaziyatni tahlil qilishda raqamli texnologiyalar va axborot tizimlaridan foydalanishning ahamiyati ortmoqda. Yagona profilaktika axborot tizimi, GIS xaritalar, videokuzatuv tizimlari va sun’iy intellektga asoslangan monitoring platformalari profilaktika inspektoriga hududdagi jinoyatchilikni real vaqt rejimida kuzatish va tahlil qilish imkonini beradi. Bu esa nafaqat sodir bo‘lgan jinoyatlarni aniqlash, balki ularning oldini olishga ham xizmat qiladi. Shu bilan birga, zamonaviy texnologiyalar yordamida yig‘ilgan ma’lumotlarni statistik tahlil, prognozlash va risklarni aniqlash jarayonlari sezilarli darajada samarali bo‘ladi. Ijtimoiy hamkorlik profilaktika inspektorining faoliyatida muhim o‘rin tutadi. Mahalla faollari, fuqarolar yig‘ini, ta’lim muassasalari, yoshlar tashkilotlari, diniy idoralar va nodavlat notijorat tashkilotlar bilan muntazam hamkorlik jinoyatchilikning ildiz sabablari va xavfli omillarini aniqlashda muhim manba hisoblanadi. Shuningdek, aholi bilan o‘zaro ishonchli muloqot o‘rnatish jinoyatlarni erta aniqlash va oldini olishda samarali vosita hisoblanadi. Aholining mas’uliyatini oshirish, ularni profilaktika jarayoniga jalb qilish hamda huquqiy madaniyatini rivojlantirish hududdagi xavfsizlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Profilaktika inspektorining vazifasi faqat mavjud jinoyatlarni aniqlash bilan cheklanmaydi. U har bir hududdagi ijtimoiy, psixologik va iqtisodiy omillarni chuqur tahlil qilib, jinoyatchilikni keltirib chiqaruvchi sabablarni bartaraf etishga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqadi. Shu nuqtai nazardan, inspektorning malakasi va professional

tayyorgarligi muhim ahamiyatga ega. Malakali inspektor hududiy xavfni aniqlay oladi, statistik va real ma’lumotlarni tahlil qiladi, zamonaviy texnologiyalarni samarali qo’llay oladi va jamoatchilik bilan muloqotda yuqori natija ko’rsatadi.

ASOSIY QISM

Profilaktika inspektorining ma’muriy hududda kriminogen vaziyatni o’rganish va tahlil qilish faoliyatini samarali tashkil etish, avvalo, tizimli yondashuvni talab qiladi. Kriminogen vaziyatni o’rganish jarayoni faqatgina sodir bo’lgan jinoyatlarni qayd etish bilan cheklanmay, balki ularning sabablarini chuqur tahlil qilish, xavf omillarini aniqlash va ularni bartaraf etish choralari ishlab chiqishdan iborat. Shu bois, profilaktika inspektori o’z ishini amalga oshirishda bir qator ilmiy asoslangan metod va usullarni qo’llashi lozim. Birinchi navbatda, hududdagi jinoyatchilikni o’rganish jarayonida inspektor statistik ma’lumotlarni tizimli ravishda yig’adi. Ushbu ma’lumotlar jinoyat sodir bo’lgan hudud, vaqti, sabablari, jinoyat subyektlarining xususiyatlari va jinoyat turlarini o’z ichiga oladi. Statistik tahlil yordamida hududdagi xavfli zonalar aniqlanadi, jinoyatchilikning o’sish tendensiyalari tahlil qilinadi va profilaktika chora-tadbirlarining samaradorligi baholanadi. Shu bilan birga, statistik ma’lumotlar asosida riskli hududlar bo’yicha xavf prognozlarini ishlab chiqiladi va profilaktika strategiyasi shu prognozlarga tayangan holda shakllantiriladi. Ikkinchi muhim jihat — hududiy kriminogen xaritalarni ishlab chiqishdir. Kriminogen xarita hududdagi jinoyatlarning joylashuvi va tarqalish dinamikasini vizual tarzda ko’rsatadi. Bu usul profilaktika inspektoriga hududdagi xavfli zonalarini tezkor aniqlash, patrul xizmatlarini samarali yo’naltirish, aholi bilan ishlashni maqsadli tashkil etish va profilaktik tadbirlarni rejalashtirish imkonini beradi. Masalan, maishiy o’g’irliklar ko’p sodir bo’ladigan hududlarda tungi patrullik va videokuzatuv tizimlari kuchaytiriladi, yoshlar orasida jinoyatchilikni oldini olish bo’yicha targ’ibot tadbirlari olib boriladi. Zamonaviy texnologiyalarni qo’llash profilaktika ishlarini yanada samarali qiladi. Yagona profilaktika axborot tizimi, sun’iy intellekt asosidagi prognozlash tizimlari, GIS xaritalar va videokuzatuv kameralarini joriy etish orqali inspektor real vaqt rejimida hududdagi jinoyatchilik darajasini kuzatishi va tahlil qilishi mumkin. Shu bilan birga, texnologiyalar yordamida jinoyatchilikni sodir etish ehtimoli yuqori bo’lgan shaxslar va hududlar aniqlanadi, va profilaktika tadbirlari aniq maqsadga yo’naltiriladi. Bu jarayon jinoyatchilikni oldini olishda sezilarli darajada samaradorlikni oshiradi. Profilaktika inspektorining faoliyati ijtimoiy hamkorlik bilan uzviy bog’liqdir. Mahalla faollari, fuqarolar yig’ini, ta’lim muassasalari, yoshlar tashkilotlari, diniy idoralar va nodavlat tashkilotlar bilan hamkorlik jinoyatchilikning ildiz sabablari va xavf omillarini aniqlashda muhim manba hisoblanadi. Shu bilan birga, aholi bilan doimiy muloqot o’rnatish, ularning muammolarini o’rganish va profilaktik tadbirlarga jalb qilish profilaktika ishining samaradorligini oshiradi. Profilaktika inspektori ijtimoiy muhitni chuqur tahlil qilib, hududdagi ijtimoiy xavf omillarini aniqlash, yoshlar orasida profilaktik tadbirlar, oilaviy muhitni qo’llab-quvvatlash va ma’naviy-ma’rifiy ishlarni tashkil etish orqali jinoyatchilik darajasini pasaytiradi. Iqtisodiy omillarni hisobga olish ham profilaktika ishining muhim qismi hisoblanadi. Chunki jinoyatchilik ko’pincha ijtimoiy va iqtisodiy muammolar bilan

bog‘liq. Ishsizlik, past daromad, bandlikning yetarli emasligi kabi omillar jinoyatchilikni kuchaytiradi. Shu sababli profilaktika inspektori hududdagi iqtisodiy holatni tahlil qiladi, tegishli davlat idoralari va mahalliy hokimliklar bilan birgalikda ijtimoiy muammolarni bartaraf etish bo‘yicha chora-tadbirlar ishlab chiqadi. Bu esa jinoyatchilikning ildiz sabablarini bartaraf etishga yordam beradi. Psixologik yondashuv ham kriminogen vaziyatni tahlil qilishda muhim ahamiyatga ega. Oilaviy nizolar, yoshlar o‘rtasidagi to‘qnashuvlar, giyohvandlik va spirtli ichimlik bilan bog‘liq jinoyatlar shaxsning psixologik holati bilan bevosita bog‘liq. Shu bois, profilaktika inspektori psixologik tahlil metodlarini qo‘llashi, zarur bo‘lsa mutaxassislar bilan hamkorlikda ishlashi lozim. Profilaktik suhbatlar, psixologik maslahatlar va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash orqali u jinoyat sodir bo‘lishining oldini oladi.

XULOSA

Profilaktika inspektorining ma‘muriy hududda kriminogen vaziyatni o‘rganish va tahlil qilish faoliyatini takomillashtirish bugungi kunda huquqbuzarliklarning oldini olish va jamiyat xavfsizligini ta‘minlashda eng muhim yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Kriminogen vaziyatni o‘rganish nafaqat jinoyat sodir bo‘lganidan keyin chora ko‘rish, balki jinoyatchilikning ildiz sabablarini aniqlash va ularning oldini olishga qaratilgan tizimli faoliyatdir. Ushbu faoliyatning samaradorligi hududiy xususiyatlarni, ijtimoiy-iqtisodiy va psixologik omillarni, shuningdek zamonaviy texnologiyalar va axborot tizimlarini qo‘llash bilan bevosita bog‘liqdir. Kriminogen vaziyatni tahlil qilish jarayonida profilaktika inspektori hududdagi jinoyatlarning tarqalish dinamikasini aniqlash, xavfli hududlar va jinoyat ehtimoli yuqori bo‘lgan subyektlarni belgilash, ularning oldini olish bo‘yicha chora-tadbirlarni ishlab chiqish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Statistik ma‘lumotlar, GIS xaritalar, videokuzatuv tizimlari va sun‘iy intellekt asosidagi monitoring platformalari inspektor faoliyatining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Shu bilan birga, ijtimoiy hamkorlikning kuchaytirilishi — mahalla faollari, fuqarolar yig‘ini, ta‘lim muassasalari, yoshlar tashkilotlari va nodavlat tashkilotlar bilan hamkorlik qilish profilaktika ishining natijasini ko‘paytiradi. Iqtisodiy va psixologik omillarni hisobga olish ham kriminogen vaziyatni samarali tahlil qilishda muhim ahamiyatga ega. Ishsizlik, daromad yetishmovchiligi, oilaviy nizolar va yoshlar orasidagi ijtimoiy xavf omillari jinoyatchilikni kuchaytiradi. Shu sababli, profilaktika inspektori iqtisodiy va psixologik holatni tahlil qilgan holda tegishli davlat organlari va jamoatchilik bilan birgalikda muammolarni bartaraf etish bo‘yicha chora-tadbirlarni amalga oshiradi. Bu esa jinoyatchilikning ildiz sabablari bilan samarali kurashish imkonini beradi. Shuningdek, yoshlar bilan ishlash — jinoyatchilikni oldini olishdagi eng samarali yo‘nalishlardan biridir. Profilaktika inspektorlari ta‘lim muassasalari bilan hamkorlikda o‘quvchi va talabalar bilan huquqiy targ‘ibot tadbirlarini, seminarlar va treninglarni tashkil qilib, ularni ijtimoiy jihatdan faol va qonuniy yo‘nalishda tarbiyalaydi. Bu jarayon hududdagi jinoyatchilikni pasaytirishda beqiyos ahamiyatga ega. Xulosa qilib aytganda, profilaktika inspektorining faoliyati — bu huquqbuzarliklarning oldini olishda strategik va tizimli yondashuvni amalga oshirishning asosiy vositasi. Zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash, hududiy tahlil, ijtimoiy va iqtisodiy omillarni

5-Noyabr, 2025-yil

baholash, yoshlar va aholi bilan samarali hamkorlik, shuningdek professional tayyorgarlikning oshirilishi orqali jinoyatchilik darajasi sezilarli darajada kamaytiriladi. Shu tariqa, profilaktika inspektorining faoliyati nafaqat hududdagi xavfsizlikni ta’minlash, balki jamiyatda huquqiy madaniyatni oshirish, fuqarolarning tinch va xavfsiz hayot kechirishiga xizmat qiladi. Kelajakda bu tizimni yanada takomillashtirish uchun profilaktika inspektorlarining malaka oshirishini, zamonaviy tahliliy va raqamli vositalardan samarali foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantirish, jamoatchilik bilan o‘zaro ishonch tizimini mustahkamlash va xalqaro tajribalarni tatbiq etish zarur. Shu orqali O‘zbekiston Respublikasida huquqbuzarliklarni oldini olish tizimi yanada samarali va barqaror bo‘lib, fuqarolarning xavfsiz va ijtimoiy jihatdan barqaror hayotini ta’minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abduqahhorov, T. Huquqbuzarliklarni oldini olish va jamiyat xavfsizligi. Toshkent: Huquq, 2020.
2. Islomov, S. Profilaktika tizimi va fuqarolar bilan hamkorlik. Toshkent: IIV Nashriyoti, 2019.
3. Karimova, N. Davlat boshqaruvi va huquqbuzarliklar profilaktikasi. Toshkent: Akademiya Nashriyoti, 2021.
4. Murodov, J. Hududiy monitoring va jinoyatchilikni oldini olish. Toshkent: Adabiyot va Huquq, 2021.
5. Home Office. Crime Prevention and Community Safety. London, 2018